

Dr inż. Ryszard Kata

Wydział Ekonomii
Uniwersytet Rzeszowski

Instytucjonalne uwarunkowania w dostępie rolników do kapitału w regionie Polski południowo-wschodniej

WPROWADZENIE

Współcześnie, konkurencyjne i nowoczesne rolnictwo cechują coraz silniejsze powiązania z otoczeniem instytucjonalnym, w których znaczące miejsce zajmują instytucje finansowe, a zwłaszcza banki. Wynika to z ich dominacji w strukturze podmiotowej systemu finansowego rolnictwa oraz z faktu, że rolnicy w zakresie usług finansowych najczęściej korzystają z tradycyjnych usług bankowych. Szczególne znaczenie wśród powiązań gospodarstw z bankami mają relacje kredytowe. Kredyt rolny jest wciąż najbardziej popularną formą zewnętrznego, zwrotnego finansowania rolnictwa [Grzelak, 2005, s. 116] i jak pokazują doświadczenia wielu krajów, przekształcenia i rozwój tego sektora nie są możliwe bez wykorzystania tego instrumentu w finansowaniu gospodarstw [Tomczak, 2004]. Rolnictwo jest jednak sektorem narażonym w sposób szczególny na występowanie rozmaitych ograniczeń kredytowych, zarówno o charakterze endogenicznym (tj. tkwiących wewnątrz gospodarstw rolnych oraz determinowanych specyfiką tego sektora), jak również instytucjonalnym.

Po przystąpieniu Polski do UE istotnym źródłem funduszy zewnętrznych dla rolników są środki pochodzące z programów unijnych. Absorpcja tych funduszy przez rolników, zwłaszcza przeznaczonych na inwestycje i przekształcenia w gospodarstwach rolnych, nie jest łatwa, z uwagi na barierę informacji, wiedzy, umiejętności projektowania i rozliczania przedsięwzięć rozwojowych, czy ograniczone zasoby własnych środków finansowych. Możliwości wykorzystania przez rolników tego typu funduszy są powiązane z dostępem do kredytów bankowych lub innych źródeł zwrotnego finansowania gospodarstw.

Dostęp rolników do kredytów bankowych, a także funduszy unijnych jest zatem warunkowany relacjami rolników z instytucjami rynku finansowego oraz instytucjami wdrażającymi unijne instrumenty finansowania gospodarstw oraz podmiotami wspierającymi rolników w pozyskiwaniu tych środków (w zakresie informacji, doradztwa, poręczeń kredytowych itd.).

W tym kontekście celem opracowania jest określenie instytucjonalnych uwarunkowań w dostępie rolników do kapitału zewnętrznego, w formie kredy-

tów bankowych oraz funduszy unijnych, służących zwłaszcza finansowaniu przekształceń i rozwoju gospodarstw.

Przez uwarunkowania instytucjonalne rozumieć należy czynniki mające swoje podłoże w funkcjonowaniu systemu instytucjonalnego wsi i rolnictwa. Na system ten składają się instytucje rozumiane jako organizacje formalne i nieformalne, a także regulacje prawne, procedury, wzorce zachowań i instrumenty (np. kredyty). W opracowaniu główna uwaga zostanie skierowana na te czynniki, które są pochodną funkcjonowania instytucji rozumianych jako organizacje oraz relacji rolników z tymi instytucjami.

Źródłem danych empirycznych były badania ankietowe, w formie wywiadu kwestionariuszowego przeprowadzonego z rolnikami z regionu Polski południowo-wschodniej (tj. województwa świętokrzyskiego, podkarpackiego i małopolskiego). Sondaż przeprowadzono w pierwszej połowie 2007 r. na losowo wybranej próbie 856 rolników – właścicieli indywidualnych gospodarstw rolnych¹. Badania empiryczne prowadzono w obszarze rolnictwa rozdrobnionego, gdyż w tym typie rolnictwa, z uwagi na jego problemy strukturalne, rolnicy szczególnie silnie odczuwają różnego rodzaju ograniczenia w dostępie do rynku finansowego, a także funduszy unijnych przeznaczonych na inwestycje i przekształcenia gospodarstw.

POZYSKIWANIE KAPITAŁU PRZEZ ROLNIKÓW – WYNIKI BADAŃ

Nie ulega wątpliwości, że tempo i zakres przekształceń strukturalnych w rolnictwie, zwłaszcza rozdrobnionym, uzależnione będą od wykorzystania przez rolników szans jakie wiążą się z członkostwem Polski w UE. W badanej zbiorowości gospodarstw, w regionie Polski południowo-wschodniej 84,1% rolników korzystało w latach 2004–2006 z dopłat bezpośrednich UE.

Dla przekształceń rolnictwa o rozdrobnionej strukturze agrarnej zasadnicze znaczenie mają jednak programy, które sprzyjają podniesieniu potencjału ekonomicznego i możliwości rozwojowych gospodarstw rolnych. W ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW 2004–2006) są to takie działania, jak: renty strukturalne, wspieranie gospodarstw niskotowarowych oraz grup producentów rolnych. Natomiast w ramach SPO – Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich (nazywanego dalej w skrócie SPOR), działania kierowane do gospodarstw rolnych, tj.: (1.1) inwestycje w gospodarstwach rolnych oraz (1.2) ułatwianie startu młodym rolnikom.

---

¹ Badania były realizowane w ramach projektu badawczego N114 009 31/2320, pt. „Rola lokalnych instytucji w przekształcaniach rolnictwa o rozdrobnionej strukturze gospodarstw (po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej)”, finansowanego przez MNiSzW ze środków na naukę.

Ważne znaczenie mają też programy wspierające zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, które sprzyjają wielofunkcyjnemu rozwojowi gospodarstw, m.in. poprzez alokację zasobów rolniczych w kierunku działań na rzecz środowiska przyrodniczego (przedsięwzięcia rolno-środowiskowe, zalesianie gruntów rolnych) oraz różnicowania działalności rolniczej i źródeł dochodów (w ramach SPOR działanie 2.4).

Z wymienionych programów i działań po środki finansowe sięgało 53% badanych rolników (tab. 1). Wśród nich największym zainteresowaniem cieszyły się działania realizowane w ramach PROW, tj. granty dla gospodarstw niskotowarowych, programy rolno-środowiskowe oraz dostosowanie gospodarstw do standardów UE.

Tabela 1. Charakterystyka gospodarstw w aspekcie korzystania ze środków finansowych UE (poza dopłatami bezpośrednimi) oraz kredytów bankowych

Wyszczególnienie	Rolnicy ogółem		Przeciętna kwota (w zł)
	liczba	%	
A\ Fundusze unijne „prorozwojowe”			
1. SAPARD	52	6,0	40 611
2. PROW 2004–2006			
– wsparcie gospodarstw niskotowarowych	242	28,1	4908
– programy rolno-środowiskowe	185	21,6	1663
– dostosowanie gospodarstw do wymogów UE	51	5,9	27 147
– zalesianie	8	0,9	5756
– renty strukturalne	3	0,3	-
3. SPOR			
– inwestycje w gospodarstwach rolnych	64	7,4	97 170
– ułatwianie startu młodym rolnikom	30	3,5	50 000
– różnicowanie działalności	16	1,9	42 460
– inne	10	1,2	1560
4. Razem (bez dopłat bezp. i ONW)	456	53,0	-
B\ Kredyty bankowe			
1. Rolnicy, którzy pobierali kredyty rolne ogółem:	244	28,5	
w tym w latach 2002–2006: 1 kredyt	143	16,7	-
2 kredyty	58	6,8	-
3 i więcej	43	5,0	-
2. W tym: – kredyty inwestycyjne i obrotowe	48	5,6	-
– tylko inwestycyjne*	100	11,7	53 389
– tylko obrotowe	96	11,2	10 123

Źródło: badania ankietowe rolników właścicieli indywidualnych gospodarstw rolnych z regionu Polski południowo-wschodniej (N = 856).

Spośród badanej grupy, 6,0% rolników skorzystało w latach 2002–2004 z dofinansowania inwestycji w gospodarstwach z programu SAPARD. Nato-

miast po akcesji z podobnego programu finansowanego z SPOR (działanie 1.1) skorzystało 7,4% respondentów. Przeciętna kwota dofinansowania wynosiła 97 170 zł. W ramach SPOR, rolnicy korzystali także z innych działań, tj. ułatwiania startu młodym rolnikom (3,5%) oraz wsparcia różnicowania działalności rolniczej w celu tworzenia alternatywnych źródeł dochodów (1,9%).

Z kolei z zewnętrznych zwrotnych źródeł finansowania gospodarstwa, tj. głównie kredytów bankowych oraz pożyczek korzystał w latach 2002–2006 co trzeci ankietowany rolnik.

Ogółem w badanej zbiorowości kredyty inwestycyjne pobrało 15,3% rolników, przy czym 12,6% pobrało w latach 2002–2006 jeden kredyt inwestycyjny, 3,5% dwa, a 1,2% trzy kredyty. Średnia kwota kredytu wynosiła 53,4 tys. zł. Najwięcej bo 70,1% rolników pobrało kredyty w bankach spółdzielczych, 8,6% w BGŻ, zaś pozostali w innych bankach. Ponadto część rolników (3,3%) korzystało z pożyczek z zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego, głównie na dostosowanie produkcji do standardów unijnych. Około 60% kredytów inwestycyjnych, jakie rolnicy pobierali w bankach było związanych z realizacją przedsięwzięć współfinansowanych z funduszy unijnych.

Kredyty obrotowe pobrało w badanym okresie 16,7% rolników, w tym 8,1% jeden kredyt, dwa 5,8%, zaś trzy i więcej 2,8%.

INSTYTUCJONALNE UWARUNKOWANIA ABSORPCJI FUNDUSZY UNIJNYCH PRZEZ ROLNIKÓW

W pozyskaniu funduszy unijnych, o charakterze „prorozwojowym” (tj. z SAPARD-u oraz wymienionych wyżej działań SPOR i PROW 2004–2006), rolnicy dosyć chętnie korzystają ze wsparcia różnych instytucji.

Rola instytucji w tym obszarze w każdym przypadku rozpoczyna się od dostarczenia rolnikom informacji o dostępnych środkach unijnych oraz wymogach i zasadach związanych z aplikacją o te fundusze. Najczęstszym i najbardziej efektywnym źródłem informacji dla rolników na ten temat są pracownicy doradztwa rolniczego (tab. 2). Zwykle rolnicy poszukiwali informacji u pracowników terenowych ODR, w punktach konsultacyjnych znajdujących się przy urzędach gmin. Ważnym źródłem informacji były także media, zwłaszcza telewizja, radio, prasa (w tym fachowa), a także Internet. Łącznie z tych kanałów przepływu informacji, korzystało 37,3% rolników. Rolnicy poszukiwali ponadto informacji w oddziałach powiatowych ARiMR (18,2%), a także w takich instytucjach jak Izba Rolnicza czy banki spółdzielcze.

Rolnicy na etapie wstępnej informacji korzystali z wielu różnorodnych źródeł informacji. Na etapie decyzji znaczenie kanałów masowych, np. mediów elektronicznych, czy prasy znacznie jednak maleje, rośnie natomiast znaczenie kanałów personalnych, zwłaszcza doradztwa rolniczego oraz ARiMR.

Z pomocy instytucji w kompletowaniu niezbędnych dokumentów korzystało 95,2% rolników, którzy ubiegali się o środki finansowe w ramach programów „prorozwojowych”. Tak wysoki odsetek rolników korzystających ze wsparcia dowodzi, że bez pomocy instytucji, rolnicy generalnie nie są w stanie poradzić sobie z wszystkimi wymogami, jakie wiążą się z absorpcją tego typu funduszy. Dzieje się tak dlatego, że działania te w stosunku do dopłat bezpośrednich, wymagają od rolnika większej wiedzy z różnych obszarów (ekonomiki gospodarstwa, prawnej, technologicznej, czy ekologicznej) oraz podejmowania przeobrażeń w gospodarstwie i przedsięwzięć rozwojowych.

Tabela 2. Pomoc instytucji w uzyskaniu przez rolników funduszy UE

Wyszczególnienie	Odsetek rolników
I. Źródło informacji o programach UE (poza dopłatami bezpośrednimi):	
• ODR	62,9
• prasa, radio, telewizja, Internet	37,3
• ARiMR	18,2
• Izba Rolnicza	9,9
• sąsiedzi, znajomi	6,0
• inne (m.in. Urząd Gminy)	5,8
II. Bezpośrednia pomoc instytucji przy ubieganiu się o wsparcie UE z programów „prorozwojowych” (SAPARD, PROW oraz SPOR):	
a) Odsetek gospodarstw, które ubiegały się o wsparcie UE ogółem	53,0
b) Odsetek gospodarstw, które uzyskały w tym zakresie pomoc instytucji	50,5
♦ b/a	95,2
c) Odsetek gospodarstw, które uzyskały pomoc – według rodzaju instytucji*:	
♦ ODR	92,1
♦ ARiMR	3,9
♦ Nadleśnictwo	1,2
♦ inne (Izba Rolnicza, bank, samorząd terytorialny itd.)	8,1

* 5,3% rolników wskazywało pomoc więcej niż jednej instytucji

Źródło: jak tabela 1.

Pomoc instytucji dotyczyła przede wszystkim wypełniania wniosków oraz sporządzania planów rozwoju gospodarstwa (wsparcie gospodarstw niskotowarowych, „młody rolnik”), planów rolno-środowiskowych, planów zalesień, a także biznes planów i planów inwestycyjnych (inwestycje w gospodarstwach rolnych oraz różnicowanie działalności).

Czynniki instytucjonalne, jak każde inne, mogą wpływać pozytywnie na określone zachowania rolników i procesy, w których oni uczestniczą (w tym aspekcie pozyskiwanie kapitału z programów unijnych), ale mogą też oddziaływać negatywnie, będąc w praktyce barierami lub ograniczeniami w tych procesach. Dla określenia tej kwestii zapytano rolników, którzy nie korzystali z fun-

duszy unijnych (poza dopłatami bezpośrednimi i związanymi z nimi płatnościami ONW) jakie były przyczyny takiej sytuacji.

Na podstawie wypowiedzi rolników łatwo dostrzec, że przyczyny te można podzielić na dwie grupy, tj. przyczyny o charakterze endogenicznym oraz przyczyny zewnętrzne o podłożu instytucjonalnym. Do pierwszej grupy zaliczyć należy wskazywany przez ponad 30% rolników z badanej grupy brak własnych środków finansowych (bariera przy realizacji przedsięwzięć inwestycyjnych), a także chęć likwidacji gospodarstwa lub znacznego ograniczenia produkcji (tab. 3). Ponadto rolnicy wskazywali na takie czynniki wewnętrzne jak: mały obszar gospodarstwa, brak następcy, brak perspektyw opłacalności produkcji rolnej czy wreszcie brak potrzeby ubiegania się o środki unijne (głównie ze względu na małe znaczenie gospodarstwa w dochodach rodziny rolnika).

Jednakże najwięcej, bo blisko połowa rolników (46,6%), jako powód podała zbyt skomplikowane procedury ubiegania się o wsparcie finansowe z programów unijnych. Jest to czynnik, który należy zaliczyć do uwarunkowań instytucjonalnych. Taka przyczyna z jednej strony wskazuje na niedoskonałości systemu finansowania rolnictwa ze środków unijnych (działalność agencji płatniczej, wadliwość regulacji prawnych). Z drugiej zaś strony wskazuje na pewien obszar nieskuteczności w działaniu instytucji wspierających rolników w absorpcji tych funduszy. Taką konkluzję wspierają także, mniej liczne, ale pojawiające się wypowiedzi rolników o braku informacji o programach unijnych oraz braku pomocy ze strony otoczenia instytucjonalnego, w tym doradztwa. Część rolników deklarowała także brak zaufania do unijnego wsparcia oraz niechęć wobec ewentualnych kontroli gospodarstwa (3,3%).

Tabela 3. Bariery w dostępie rolników do funduszy unijnych¹

Wyszczególnienie	Odsetek rolników*	Struktura wypowiedzi
a) skomplikowane procedury ubiegania się o środki UE	46,6	34,4
b) brak własnych środków finansowych	30,7	22,7
c) chęć likwidacji gospodarstwa (ograniczania produkcji)	19,3	14,2
d) brak informacji	5,7	4,2
e) brak oferty pomocy ze strony instytucji	2,7	2,0
f) brak doradztwa (pomocy w wypełnianiu wniosków, sporządzaniu planu rozwoju gospodarstwa)	1,0	0,7
g) inne (małe gospodarstwo, brak czasu itp.)	29,4	21,7
razem	-	100,0

¹ poza dopłatami bezpośrednimi

* suma kolumny >100% z uwagi na możliwość wskazywania przez rolnika więcej niż jednej bariery

Źródło: jak tabela 1.

Wyniki badań wskazują, że wciąż oferta instytucji wspierających rolników w absorpcji funduszy unijnych nie dociera do wszystkich zainteresowanych lub

też jest nieskuteczna w przełamywaniu zachowawczych postaw rolników i ograniczeń, wynikających z braku informacji, wiedzy czy niezbędnych umiejętności. Z kolei działalność instytucji wdrażających unijne programy rodzi wiele administracyjnych i innych przeszkód (w sferze organizacji naboru wniosków, monitoringu projektów itd.).

INSTYTUCJONALNE UWARUNKOWANIA KREDYTOWANIA GOSPODARSTW

Rolnictwo należy do tych sektorów, w których bardzo mocno występują różnego rodzaju ograniczenia kredytowe (ang. *credit constraints*), przez które rozumie się sytuacje, kiedy instytucja finansowa zmniejsza kwotę wnioskowanego kredytu, albo też w ogóle odmawia jego udzielenia [Kulawik, 2000, s. 31]. Zewnętrzne ograniczenia kredytowe leżą po stronie rynku kredytowego i instytucji finansowych. Mają one swoje podłoże w takich czynnikach, jak: asymetria informacyjna i w jej konsekwencji selektywne kredytowanie, brak dobrych zabezpieczeń w rolnictwie (z punktu widzenia banków), wysokie koszty transakcyjne kredytowania gospodarstw rolnych, niedorozwój komplementarnych rynków finansowych w rolnictwie (np. rynku ubezpieczeń kredytów).

Asymetria informacyjna przejawia się tym, że to jedynie potencjalni kredytobiorcy mają pełną wiedzę na temat rzeczywistych zamiarów skorzystania z kapitału kredytowego, a także wszystkich okoliczności finansowanego przez siebie przedsięwzięcia [Mishkin, 1990]. Ta przewaga wiedzy i informacji osób zgłaszających zapotrzebowanie na kredyt powoduje, że instytucje finansowe wystawione są na określone ryzyko. Jest ono potęgowane przez naturalną niepewność towarzyszącą finansowaniu działalności rolniczej, stąd odpowiedzią może być racjonowanie kredytów, nadmierne usztywnienie wymogów lub w ogóle odmowa kredytowania. Odczucie asymetrii informacyjnej ze strony banków wynika także z faktu częstego braku lub zaniedbywania przez rolników systematycznej ewidencji zdarzeń gospodarczych.

W rolnictwie dominują ponadto małe podmioty ekonomiczne, głównie o charakterze rodzinnym. Powoduje to, że jednostkowe koszty transakcyjne kredytowania są tu wyższe niż w innych sektorach, co także może prowadzić do racjonowania kredytów [Kulawik, 2003, s. 30].

Wymienione ograniczenia w dostępie rolników do kredytów są dodatkowo wzmocnione przez fakt, że na obszarach wiejskich infrastruktura finansowa jest znacznie słabiej rozwinięta niż na obszarach zurbanizowanych. Skutkuje to mniejszą konkurencją na rynku finansowym, a co za tym idzie – gorszymi warunkami, w jakich rolnicy mogą pozyskiwać kredyty. Sam dostęp do kredytów może być także bardziej utrudniony, niż tam gdzie konkurencja wymusza lepszą ofertę i bardziej otwartą postawę banków wobec rolników [Kata, 2007, s. 324].

W tym kontekście, na bazie badań ankietowych, poddano analizie czynniki determinujące dostęp rolników do kredytów bankowych.

Relacje rolników z otoczeniem instytucjonalnym w aspekcie kredytowania gospodarstw koncentrowały się głównie na kontaktach z instytucjami finansowymi, od których rolnicy pożyczali środki pieniężne. Niemniej jednak w zakresie informacji, doradztwa inwestycyjnego, pomocy w wypełnianiu dokumentacji związanej z pozyskaniem kredytu oraz uzyskaniem gwarancji kredytowych niektórzy rolnicy korzystali także z pomocy instytucji niebankowych (tab. 4).

Tabela 4. Relacje rolników z instytucjami w aspekcie kredytowania gospodarstw

Wyszczególnienie	Rolnicy ogółem (w %)	Rodzaj instytucji	
		wyszczególnienie	odsetek rolników*
1. Udzielenie kredytu, pożyczki	34,2	<ul style="list-style-type: none"> • banki • org. branżowe, przetwórstwo 	93,7 9,3
2. Przygotowanie wniosku kredytowego	16,8	<ul style="list-style-type: none"> • ODR • banki • inne 	67,1 37,1 2,2
3. Poręczenia, gwarancje kredytowe	1,6	<ul style="list-style-type: none"> • banki • Fundusz Poręczeń Kredytowych • inne (np. organizacje branżowe) 	57,7 15,4 26,9

* w grupie rolników korzystających z danej formy pomocy

Źródło: jak w tabeli 1.

W sporządzaniu wniosków o kredyty inwestycyjne szczególnie istotną rolę odgrywa doradztwo rolnicze. Ponad 2/3 z 16,8% rolników, którzy korzystali z pomocy w tym zakresie uzyskało ją ze strony ODR, natomiast 1/3 ze strony banku. Bardzo niewielki odsetek rolników (1,6%) korzystał z pomocy instytucji w zakresie poręczeń lub gwarancji kredytowych. Może to świadczyć o niedorozwoju rynku finansowego w tym zakresie (brak takiej oferty pomocy rolnikom), ale także niechęci rolników do sięgania po tego typu świadczenia.

Podobnie jak w przypadku środków unijnych, zapytano rolników, którzy nie korzystali z kredytów rolnych, o przyczyny takiej sytuacji. Wyniki badań wskazują, że dla 19,3% rolników z tej grupy, ważnym powodem są niekorzystne warunki finansowania, w tym w szczególności wysokie oprocentowanie i prowizje bankowe oraz uciążliwe procedury kredytowe (tab. 5). Nieco ponad 10% rolników wskazało na trudności w uzyskaniu kredytu, zaś 1,8% wprost na fakt odmowy kredytu ze strony banku. Trudności w uzyskaniu kredytu lub odmowa kredytowania wynikają zdaniem rolników, głównie z wysokich wymagań banków co do zabezpieczenia kredytu oraz zdolności kredytowej klienta.

Niski poziom zainteresowania kredytami w obszarze rolnictwa rozdrobnionego jest efektem określonej sytuacji strukturalnej oraz słabej kondycji ekono-

micznej większości gospodarstw rolnych, o czym świadczy wysoki odsetek wskazań na czynniki o charakterze endogenicznym (tab. 5). Niemniej jednak istnieje grupa rolników, która zainteresowana jest taką formą finansowania gospodarstwa, zwłaszcza w powiązaniu z funduszami unijnymi, jednakże natrafia na określone ograniczenia kredytowe o charakterze instytucjonalnym. Banki wydają się dla niektórych rolników nieprzyjemne, a tworzone przez nie procedury kredytowe skomplikowane i wiążące się z wysokimi kosztami transakcyjnymi. W efekcie kreuje to zachowawczą postawę rolników na rynku kredytowym oraz wyraża się poprzez licznie wskazywany (39,8% respondentów) brak potrzeby korzystania z kredytów, który nie wynika bynajmniej z faktu posiadania przez rolników wystarczających zasobów kapitału własnego.

Tabela 5. Przyczyny nie korzystania z kredytów – według wskazań rolników

Przyczyna główna przyczyna szczegółowa	Odsetek rolników*	
	ogółem	niekorzystających z kredytów
1. Niekorzystne warunki kredytowania	13,8	19,3
<ul style="list-style-type: none"> • wysokie oprocentowanie • wysokie prowizje • krótki okres spłaty • uciążliwe procedury 	11,6 4,6 1,4 3,3	16,2 6,4 2,0 4,6
2. Trudności w uzyskaniu kredytu	7,5	10,5
<ul style="list-style-type: none"> • brak właściwej informacji • brak pomocy konsultingowej • za wysokie wymagania co do: <ul style="list-style-type: none"> – zabezpieczeń, – zdolności kredytowej, – minimalnej kwoty kredytu 	2,5 0,5 4,0 2,5 0,5	3,4 0,7 5,6 3,4 0,7
3. Odmowa banku	1,3	1,8
4. Sytuacja wewnętrzna gospodarstwa	23,5	32,8
5. Ograniczenia wynikające z sytuacji ogólnej	16,2	22,7
6. Nie było takiej potrzeby	39,8	55,7

* respondenci mogli wskazywać więcej niż jedną przyczynę główną oraz szczegółową

Źródło: jak w tabeli 1.

PODSUMOWANIE

Dla procesów finansowania przekształceń i rozwoju rolnictwa szeroki i łatwy dostęp rolników do kredytów ma kluczowe znaczenie. Po przystąpieniu Polski do UE, problem ten istotnie wpływa także na możliwości wykorzystania przez rolników funduszy unijnych przeznaczonych na wsparcie modernizacji i rozwoju gospodarstw.

Zasadniczą rolę w poszerzaniu dostępu rolników do zewnętrznych źródeł finansowania odgrywa otoczenie instytucjonalne. W tym aspekcie instytucje można podzielić na dwie grupy, tj. instytucje wdrażające unijne instrumenty finansowania gospodarstw i wspierające rolników w absorpcji tych funduszy oraz instytucje finansowe, ułatwiające dostęp do kapitału i jego akumulację.

Należy podkreślić, że rolą otoczenia instytucjonalnego jest nie tylko dostarczanie rolnikom kapitału lub wdrażanie programów i tworzenie procedur umożliwiających jego pozyskiwanie, ale także poszerzanie dostępu rolników do informacji, wiedzy i umiejętności niezbędnych do tego, by skutecznie pozyskiwać i wykorzystywać fundusze zewnętrzne.

Badania dowodzą, iż ograniczenia w dostępie do kapitału zewnętrznego nie leżą jedynie po stronie gospodarstw rolnych. Przykładowo narzucona przez banki dominująca rola zabezpieczeń w stosunkach kredytowych, tworzy system kredytowania nazbyt skomplikowany, czasochłonny i kosztowny dla wielu rolników – potencjalnych kredytobiorców. Z kolei wiele ograniczeń w absorpcji funduszy UE, jest rezultatem niedoskonałości systemu wdrażania i obsługi programów unijnych w rolnictwie. Ich przejawem jest nadmierne zbiurokratyzowanie systemu i sformalizowanie wymogów poszczególnych programów.

LITERATURA

- Grzelak A., 2005, *Finansowanie zewnętrzne gospodarstw rolnych*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 4 (129).
- Kata R., 2007, *Ograniczenia kredytowe w finansowaniu innowacyjności małych przedsiębiorstw na obszarach wiejskich [w:] Transfer wiedzy i działań innowacyjnych w obszarze agrobiznesu. Uwarunkowania, mechanizmy, efekty*, red. S. Makarski, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Kulawik J., 2000, *Ograniczenia kredytowe w rolnictwie. Rodzaje, skutki i możliwości ich łagodzenia*, „Bank i Kredyt”, nr 9.
- Kulawik J., 2003, *Kredytowanie i finansowanie rolnictwa w przededniu integracji z Unią Europejską*, cz. 1, „Bank i Kredyt”, nr 6.
- Mishkin F.S., 1990, *Asymmetric Information and Financial Crises: A Historical Perspective*, NBER Working Papers Series, Working Paper 3400.
- Tomczak F., 2004, *Od rolnictwa do agrobiznesu. Transformacja gospodarki rolno-żywnościowej Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej*, SGH, Warszawa.

Streszczenie

W oparciu o badania ankietowe gospodarstw rolnych, przeprowadzone w regionie Polski południowo-wschodniej, dokonano charakterystyki instytucjonalnych uwarunkowań w dostępie rolników do kapitału zewnętrznego, w formie kredytów bankowych oraz funduszy unijnych.

Wskazano na te czynniki instytucjonalne, które ograniczają rolnikom dostęp do kapitału, ale także wykazano, że rolnicy sięgający po kredyty i fundusze unijne korzystają w tym zakresie z pomocy instytucji w zakresie doradztwa, informacji czy szkoleń.

The Institutional Conditions in Access to Capital by Farmers in South-East Region of Poland

Summary

In support of poll investigations of agricultural farms, made in south-east region of Poland, characters of institutional conditions of farmer's access to external capital, in form of bank credit as well as European Union funds were achieved. There were shown this institutional factors which limit farmer's access to capital, but also it was proved, that farmers who use bank credit and EU funds get support from institutions in range of advise, information and training services.